

EĞİTİM FELSEFESİ *

CHARLES J. BRAUNER

HOBERT W. BURNS Çev. Araş. Gör. Sabri BÜYÜKDÜVENCİ **

Eğitim, felsefeden ayrıldığında yanında köpeği olmadığı zaman yolunu kaybedecek körün durumuna düşecektir. Bu anlamda felsefe ve eğitim birlikte yürür, karşılıklı olarak birbirlerini oluşturur, düşünce ve eylem sürecinde birbirleriyle alışverişte bulunurlar. Birbirlerinin aracı ve amacıdır, süreç ve üründürler. Eğitim felsefesi, bu derin düşünme ve edimsel eylemin bütünleşmesiyle tanımlanabilir.

Süreç Olarak Felsefe :

Felsefe, normal olarak, tamamlanmış bir ürün, bir düşün sistemi olarak kabul edilir. Durum böyle olunca, bir amacın gerçekleştirilmesinde bir takım araçların kullanıldığını çıkarsamamız mümkündür. 'Felsefe' olarak adlandırdığımız ürün bir sürecin sonucudur. Bu süreç (felsefi ürünü gerçekleştiren zihinsel araçlar) şüphesiz felsefe yapmaktır. Ancak, süreç ve ürün arasında ayırım yapılmadan, felsefe'nin, felsefe yapmanın sonucu olduğunu söylemek fazla bir anlam taşımaz.

Felsefe, karmaşık olaylarla uğraşır. İnsanın yetişmesinde karmaşık bir olay olduğundan, felsefe bu konuya ilişkin sorunların çözümünde etkili olur. Bu etkinliğin gerçekleştirilmesinde felsefe yapma sürecinin dört farklı fakat ilişkili yönlerini şöylece belirleyebiliriz : Analitik, Değerlendirici, Spekülatif ve Bütünleyici yön.

(*) Charles J. Brauner - Hobert W. Burns, Problems in Education and Philosophy, Englewood Cliffs, 1965, p. 20-26.

(**) Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü.

Felsefi etkinliğin analitik yönü varsayımları ve davranışı yönlendiren ölçütleri (özellikle tercih oluşturan davranışlar çünkü daha etkin davranışlarımızı düzenleyen yaptığımız tercihlerdir) incelemeyi ve saptamayı içerir. Değerlendirici yön yalnızca eleştiri eylemini değil fakat eleştiride kullandığımız ölçütü de ortaya koymayı kapsar. Eylemleri yargılama veya değerlendirme ve yargılamaalarda kullanılan ölçütleri savunma değerlendirici süreci oluşturur. Felsefe yapmanın spekülatif yönü, önceden yapılan analizlerin, değerlendirmelerin ve bütünleşmelerin temelleri üzerinde, yeni hipotezlerin oluşmasını, davranışa ilişkin yeni seçeneklere olanak verecek kaynakları içerir. Ve son olarak bütünleyici yön, biraraya getirme veya farklı ölçüt, bilgi veya eylemi (Newton'un birbirinden farklı alanlar olan Astronomi ve Mekaniği birleştirerek bilimde yaptığı gibi) yeni bir bütün oluşturacak biçimde birleştirme anlamında yapısal bir etkinliktir. Bu anlamda, felsefe yapma sürecinin entellektüel gelişimin dinamik yönünü oluşturduğu söylenebilir. Bir motorun çalışması için ateşlenme olayı ne ise düşünce içinde eleştiri olayı odur.

Daha geniş anlamda felsefi etkinliğin, analizler süreci olduğu söylenebilir. 'Analiz'den, bir sözcüğün, fikrin, kavramın, deneyinin algılanması girişimi kastedilmektedir. Özellikle gerçeğin doğası, bilgi ölçütleri ve değer sorunlarına ilişkin anlamlı sorular ortaya atma ve bu sorulara akılcıca yanıtlar bulma felsefe yapma sürecidir.

Ürün Olarak Felsefe :

Her sürecin ürünü olduğu gibi, felsefi etkinliğinde ürünü vardır. Felsefe yapma, analiz süreci olarak belirlenince, bunun ürünü de daha ileri araştırmalarda araç olarak bize yardımcı olacak deneylerin, kavramların, fikirlerin ve sözcüklerin açıklanması, anlaşılmasıdır. Bu anlama olayı daha ince farklılıkların kavranmasıyla başlar. Felsefe yapma, soruları ortaya koyma ve yanıtları önerme olarak belirlendiğinde, bunun ürünü de içten tutarlı ve felsefi etkinlik sürecinde ortaya çıkan sorulara verilen yanıtlardan oluşan düşünce bütünü olmaktadır.

Genellikle, sorulan sorular benzer bile olsa, filozofların verdikleri yanıtlar farklıdır. Felsefe bu şekilde düşünüldüğünde, ürünler, verilen yanıtların çeşidine göre sınıflandırılır. Böylelikle, İdealizm, Realizm, Pragmatizm, Positivism, Existentialism gibi iç tutar-

lılığı korumaya çalışan ve fakat birbirleriyle çelişen felsefe okullarının gelişimini gözlemekteyiz.¹

Felsefe'nin yüzeyinden derinliklerine nüfuz etmek için, ileri sürülen fikirlerin, önerilen sonuçların arkasını görmek, değişik ve değişmekte olan görüş açılarının çekici etkileşimini sezme gerekmektedir.

Eğitme sürecinin doğasına ilişkin yapılan itirazların çokluğuna karşın eğitim, öğretim etkinliği veya öğrenmeden oluşan bir süreç olması halinde genel kabul görmektedir. Yine de, eğitimin formel veya enformel olabildiği konusunda ortak bir görüş vardır. Enformel eğitim, birey üzerindeki sosyo-kültürel etkilerin; okulda olduğu kadar, evde, dini kurumlarda, klüpte, oyun salonunda, sokakta ve tiyatrodaki öğrenilenlerin tümüdür. Formel eğitim, okulda yapılan etkinlikleri ve daha dar kapsamda sınıfta yapılanları kapsar. Formel eğitimin bir diğer yönü liberal, genel, özel, teknik ve mesleki olmasıdır.

Genel anlamda eğitim, çocuğun içinde doğduğu, yaşadığı ve ödüğü kültürün ona kazandırılması süreci olan kültürleşme ile koşuttur. Daha dar anlamda kültürleştirme süreci, çocuğun toplumsallaştırılmasına (yalnızca kültür değerlerinin öğretilmesi değil fakat onların benimsenmesi ve onlara uyum sağlanması) toplumun organize bir biçimde yaptığı girişimi içerir. Okul, eğitimin bu daha dar anlamının gerçekleşmesinde hiç araçtır ve eğitim kuramları ve felsefelerinin zengin çeşitliliğine karşın eğitim süreci, bu düzeyde en azından toplumca benimsenmiş değer ve olguların yenilerinin yaratılmasında olduğu kadar aktarılmasını da kapsamına alır. Eğitim, toplumda kabul gören olgu ve değerlerin bireylere aktarımıdır. Ancak zihinsel ve fiziksel yeteneklerin gelişimini, eski değer ve davranışların incelenmesi ve benimsenmesini veya yeni benimsenmiş olgularla denenmesini de dışlamaz.

Böylece gerçek anlamda eğitim, bir kültürleştirme, yetişkin olsun veya olmasın eğitilenin içinde varlık gösterdiği kültüre ve toplumsal olarak gelişmiş ve onanmış yaşama ve çalışma yöntemleri-

(1) Filozoflar sadece yanıtlar üzerinde değil, sorulacak sorular üzerinde de aynı fikirde değillerdir. Yine de Batı uygarlığında düşünce sistemine yol verecek soruların hangilerinin öncelik kazandığı konusunda yeterli uyum vardır. (Varlık kuramı, Değer kuramı ve Bilgi kuramına ilişkin sorular).

ne tanıştırılması sürecidir. Eğitimin bir toplumsallaştırma süreci olduğu, yani çocuğun topluma tanıtılması, çocuğun kendisini yetiştiren ve geliştiren kültürü devam ettirme, koruma, geliştirme ve benimsemeye inandırılması biçiminde daha sınırlı bir tanıma da vardır. Tüm bu açıklamalardan sonra eğitimi, mevcut kültür içerisindeki ve gelecekteki yaşama, çocuğun, gerekli araçlar ve teknikler yardımıyla hazırlanması süreci olarak tanımlayabiliriz. İnsan bilimcilerin dediği gibi eğitim, yetişkinliğe geçişin temel aracıdır. Eğitim süreçlerinin toplumsal ve kültürel terimlerle tanımı bireyi dışlamaz çünkü olgu ve tanım olarak toplum, birlikte oynamayı, çalışmayı ve yaşamayı öğrenmiş bireylerden oluşan bir gruptur. Yaşam tarzlarını ve bu yaşam tarzlarının ürünlerini betimlemek için soyut bir sözcük olarak kullanılan 'kültür' sözcüğünün temelinde ve üstünde kurumlar, sanat yapıtları, yönetimler veya inançlar değil birey vardır. Birey olmadan ne insanlık kültürü ne de toplum var olamaz. Bu nedenle eğitim, dolaysız olarak birey üzerinde ve dolaylı olarak da birey kanalıyla toplum ve kültür üzerinde yoğunlaşır.

Geniş veya dar kapsamda algılanan eğitim, zorunlu olarak üç önemli aşamayı içerir: Birincisi eğitim sürecinin bir bakıma olası sınırlarını saptayan biyolojik aşamadır. İkincisi, biyoloji üzerinde gelişen ve bireysel farklılıkları belirleyen Psikolojik aşamadır ve üçüncüsü de biyolojiyi kapsayan ve benlik imajını Psikolojiye yansıtan, böylece kendini düzenlemesi için bireye ayna tutan Sosyolojik aşamadır.

Sonuç olarak, eğitimin ürünü şu veya bu dereceye kadar öğrenimli bireyler toplamından ibaret değildir. Şüphesiz bu övülecek bir amaçtır ve eğitim sürecinin anlamlı ürünlerinden biridir. Ancak, eğitimin ürünü, daha geniş bir çerçevede toplumsal ve kültürel terimlerle ifade edilmelidir. Toplumsal ve kültürel ürünler eğitim süreçlerinin değerlendirildiği sonuçlardır. Öyleyse eğitimin ürününün, toplumun kendi kendini yenilemesi, değiştirmesi, geliştirmesi ve büyümesine olanak verecek bireylerin hazırlanması veya yaratılması olduğunu söylemek bir abartma olmayacaktır. Böylece eğitim, bir gelişme kavramıyla, bir insanlık kavramıyla içiçe geçmektedir.

Şayet felsefe ve eğitim, her ikisinde süreç ve ürünseler ve eğitim felsefesi bir bakıma felsefi düşüncüyü eğitim eylemine uyarlı

yorsa, o zaman eğitim felsefesinin de süreç ve ürüne dayalı olarak tanımlanabileceği söylenebilir.

Süreç Olarak Eğitim Felsefesi :

Eğitim felsefesi süreç olarak alındığında, eğitimi engelleyen sorunlar kadar, eğitime yön veren kavramları, düşünceleri ve ilkeleri açıklama etkinliği olarak belirtilebilir. Eğitim felsefesi, eğitime amaçlar sunan ve bu amaçlara ilişkin olarak araçlar öneren bir süreçtir.

Felsefenin daha önce bahsedilen dört işlevi (Analitik, Değerlendirici, Spekülatif ve Bütünleyici) dikkate alındığında, eğitime ilişkin felsefe yapma süreci bu kategoriler çerçevesinde de tanımlanır.

Analitik işlev, eğitim politikaları ve uygulamalarına yön veren varsayımları, inançları, kararları ve ölçütleri incelemek ve bunları gerçek yerlerine oturtmayı içerir. Normal olarak bu işlev, ölçütlerin, politikaların ve uygulamaların tutarlılık ve anlam yönünden kontrol edilmesi etkinliğinden oluşur.

Örneğin, şöyle bir eğitim uygulamasını; sınıf standardına göre not verme sistemini ele alalım. Öğrenci değerlendirmesine ilişkin eğitim politikasından kaynaklanan bu uygulamaya ilişkin analizler, genelde nüfus içindeki ve özelde sınıftaki yeteneklerin dağılımı ve tanımına ait (felsefi olduğu kadar istatistiksel de olan) bir dizi varsayımlara dayalıdır. Öğrenci nüfusunun oluşturduğu evrende ki varsayılan yetenekler dizisinin ünlü çan eğrisine uymak üzere dağıtıldığı ontolojik (varlıkbilimsel) bir olgu mudur? Şayet bu geçerli bir varsayımsa, o zaman, verilen örnek bir kümenin, evrensel dağılıma gerçekten uyduğu veya onu yansıttığı konusunda elimizde ne var? Veyahut bu durum, bilinen bir şey olarak eleştirisiz kabul mü edilmektedir? Böyle bir değerlendirme istatistiksel olarak savunulsa bile, felsefi açıdan savunula bilirmi? Böyle bir değerlendirme insan doğası hakkında, yetenek ve başarıların ölçümü, dağılımı ve tanımı konusunda ne söylemektedir? İlk bakışta bunlar tam anlamıyla olgusal sorular olarak görülebilir fakat yapılan analizler bunların felsefi nitelikte sorular olduğunu göstermiştir.

Eğitimde uygulama ve politikayı yönlendiren ölçütleri yalnızca incelemeyi ve belirlemeyi değil fakat onların temelinde yatan

ölçütlere dayanarak bu tür politika ve uygulamaları değerlendirme ve yargulamayı da içeren değerlendirci işlev analizlerin dışın-da hareket eder. Bu değerlendirme genellikle doğal ve doğal olmayan, öznel veya nesnel, görelî veya mutlak, yararçı (instrumental) veya gayeci (terminal) gibi değer kavramları ve felsefi değer kategorilerinin kullanımıyla yapılır.

Eğitim felsefesinin değerlendirci işlevini göstermek için, öğrenci-öğretmen planlamasına ilişkin eğitim uygulamasına yol açan 'öncelik tanınan program' olarak bilinen eğitim politikasını ele alalım. Ayrıştırdığımızda bu politika ve ileri sürdüğü uygulamanın temelinde öğrenmenin, öğrenci ilgi ve etkinliğinden doğduğu varsayımını görürüz. Ancak, öğrenmenin, öğrenci gayreti sonucunda olduğunu öğrencinin ilgisinin öncelik kazanmadığını iddia eden, öğrenmeye ilişkin pek çok yaklaşım vardır. Burada pedagojik bir sorunla karşı karşıyayız. İlgi olmasa da gayreti teşvik etmeli miyiz? Yoksa ilgiyi harekete geçirerek gayreti mi uyandırmalıyız?

Uygun gördüğümüz eğitim politikaları ve uygulamaları gerçekleştirmek için, analizlerin gösterdiği varsayımları temellendiren felsefi değerlendirme etkinliğine başvururuz. Ve sık sık olmasa da, bu varsayımları, politikaları ve uygulamaları uygun bulduğumuz kapsamlı bir felsefi düşünceyle tutarlılıkları ışığında değerlendiririz. Böylece, çocuğun doğuştan meraklı olduğu görüşünde olan bir insan kuramı benimsendikten sonra, 'ilgi-gayret-öğrenme' çizgisini tercih edebiliriz. Ve bu şekilde öğrenci-öğretmen planlamasına ilişkin yaklaşımı benimseyerek programın tam anlamıyla öğretime yönelik yürütülmesini kabul etmeyebiliriz. Diğer yandan, çocukların doğuştan tembel veya inatçı olduğu görüşünde olan bir insan doğası kuramı benimsenirse, öğrenci-öğretmen planlamasının yetersiz ve etkisiz olduğu, çünkü zayıf, disiplinsiz öğrencilerin öğrenme etkinliklerini yönetecek kuvvetli, bilgili bir öğretime gereksinim olduğu düşünülerek 'zorlama-gayret-daha sonra öğrenme' görüşü kabul edilebilir.

Eğitim felsefesinin spekülâtif işlevi, normal olarak, analizlere, değerlendirmeye ve mevcut öğelerin ön birleşimlerine dayanır. Ancak, eğitimde kullanılacak yeni hipotezler oluşturmak ve yeni seçenekler saptamak için bunlar üzerinde çalışır veya bunları yeniden birleştirir. Bu işlev, eğitimsel gelişmenin olduğu 'Ne?' 'Nîçin?' ve 'Nasıl?' türünden etkinlikleri içerir. Böylesi bir spekülâs-

yon mevcut olgu veya değerlerin yokluğunda yürütülen, kontrolsüz ve güven vermeyen bir şey değildir. Aksine, iyi yapılmış spekülasyon etkilidir ve iyi oluşturulmuş bir çerçeve içinde başarılıdır. Lawrence Thomas'ın, 'Bakış açısı olmayan hiçbir görüş yoktur' şeklindeki etkili sözü, kişinin boşlukta spekülasyon yapamayacağını göstermektedir. Daha doğrusu kişi, bir sorun veya konu hakkında bir çerçeve içerisinde, bazı entellektüel araçlarla spekülasyon yapar. Spekülasyon, dogmatikleşmemişse disiplinli bir etkinliktir; tasavvurun yaratıcı uçuşlarını içeriyorsa uçuş, bir temelden başlar, uçuş aletlerini kullanan kişi tarafından kontrol edilir ve sonunda tekrar yere iner. Yukarıda kalan, anlam düzeyine indirilemeyen ve işlevsel uygulamalara dönüştürülemeyen şey gerçekte spekülasyon değildir; yalnızca, hiç bir iddiası olmayan tasarımdan öteye geçmez.

Ürün Olarak Eğitim Felsefesi :

Bu tercih edilen eğitim politikalarını ve uygulamalarını eğitim felsefesi olarak adlandırılan mantıksal, tutarlı, uyumlu bir bütün içinde birleştirmek amacıyla yapılan analizler ve ulaşılan yargılar üzerinde gelişen bütünleyici işlev; insan doğası, toplum, öğrenme, konular, çok sayıda felsefi ve eğitimsel yargılara ilişkin inançları biraraya getirir ve büyük bir resim oluşturur (büyük bir pencere-eğitimi gözlediğimiz entellektüel bir pencere). Bu etkinliğin ürünleri çeşitli eğitim felsefesi okullarına yerleşir. Ancak, son derece şekilci ve ünlü okulların yalnızca olası bütünleşmelerin sonucu olduğunu düşünmemek gerekir. Her eğitimcinin, eğitim etkinliklerine yön vermede kendine özgü, tutarlı, uyumlu, işlevsel eğitim felsefesini geliştirmesi mümkün ve çok arzulanan bir şeydir.

O halde, eğitim felsefesinin bütünleyici işlevi, pek çok olasılıkların değerlendirilmesi ve analiziyle ulaşılan eğitimsel inançları düzenlemek ve birleştirmektir. 'Birleştirme' sözcüğü tam olarak bir katkılı süreci belirtmektedir; fakat 'düzenleme' sözcüğünde olduğu gibi bütünleyici işlev, katkıdan daha fazla bir şeyi kapsar. Onun kapsadığı şey, entellektüel olarak yıpranmış eğitim uygulamalarını bırakmak ve eğitim politikası kumaşını yırtmayacak, sert kenarları olmayan bir düşük sistemi oluşturan, kendi içinde tutarlı, karşılıklı olarak birbirini destekleyen bir dizi önermelerle bütünleştirmek için bir eğitim felsefesinin değişik öğelerini bir arada uyumlu kılma, daha iyi hale getirme ve yeniden işlerlik kazandırmadır.

O halde eğitim felsefesi, eğitimcilere bir bakış açısı sağlayan bir disiplin veya düşünme yöntemidir. Gerçekte eğitim felsefesi, eğitimsel yapılar içerisinde etkinlikte bulunma, düşünme ve bir bakış tarzı olduğundan kendi başına bir görüştür.

Haklı olarak, eğitim felsefesinin ilk önce kendi başına bir sorun oluşturduğu tartışılabilir, ancak, aynı zamanda temel eğitim sorunlarının 'eğitim yapalım mı?' 'Niçin ve Nasıl?' kendilerinin felsefi olduğu ve bir eğitim felsefesi oluşturmadan veya belirlemeden yanıtlanamayacağı da tartışılabilir ve gösterilebilir.

Bu tarz bir bakış açısı geliştirmenin tek ve en iyi yolu, eğitim sorunlarıyla boğuşmaktır. Öyle bir mücadele ki, pek çok eğitim sorununun babası olan bilgisizliği yenmede yardımcı olacak entelektüel felsefe silahını kullandığınızda sizin için değeri ölçülemez kadar fazla olacak olan bir mücadele. Diğer insani etkinliklerde olduğu gibi, öğretmede de insan kendi kendinin en kötü düşmanı olabilir. Bir bakış açısı kazanamayan kişi daima temelden yukarıya doğru bakmalıdır. Çocuk ve yetişkin için bu ortak bir durum olduğundan 'pratik' olduğu söylene bile öyle değildir. En fazla çarpıtıcı ve en az açıklık sağlayan bir açıdır. Böyle bir bakış açısıyla, hiçbir şey bütün olarak veya iyi bir ölçüde görülmez. Bakış açısı olmadığından dünya dümdüz, çocuklar ve öğretim kötü görünür. Eğitim felsefesi, gözlüğü pembe boyayarak acıları hafifletme yerine, öğretmene sorunun yeni boyutlarını görebileceği yeni bir bakış açısı sağlamaya açılır. Felsefe, kişiye derin algı gücünü en yüksek düzeye dek kullanma olanağı verir. Pratik olanda budur.